

bölcsészetinek van mondva s aztán azért, mert viszonyaink közepette, minden e nemű irodalmi termék, ha többre nem is, tudomásvételre joggal számíthat. A csöndes tudomásvétel után aztán mit mondjunk még a munkáról? Azt-e, hogy a „democratia patriarchalis országa eljövetele nék“ érdekében iratott, s hogy az eljövetelet a „hierarchia és a zsarnokság leküzdésében“, üdv a haladásban“ jelszó alatt várja? És hogy várja? Ugy hogy: „a saját meggyőződésünk esalhatatlanságának hitét *szörnyűleg előítéletnek*“ hívja. Az övé is az? Akkor mi jögon várja? Ha nem az, hogy követeli, hogy mások hallgassanak rá; a szerinte károsnak ítélt hierarchának, és zsarnoknak is meglévén a meggyőződése. De nem folytatom tovább. Vagyok annyi kegyelettel a magát 70 éves éves aggnak s nem a mai irodalomhoz tartozónak való szerző iránt, hogy ne folytassam tovább. Csupán annyit említek meg hát, hogy szónoki fordulatokban gazdag, s erős olvasottságra való munkájának nincs egy sora, mely a philosophia kérdéseiben jártasságról tanúskodnék.

Bokor József.

A PHILOSOPHIAI FOLYÓIRATOKBÓL.

Mind. 1885. júliusi 39-iki szám. I. Értekezések. 1. The Consciousnes of External Reality: R. Hodgson. Író leginkább Spencernek egyes tétéleit bírálva azt a kérdést feszegeti, hogy miképen jutunk annak tudatához, hogy rajtunk kívül van egy objectiv világ.

2. The Scientific Measurement of Time: E. H. Rhodes. Térbeli mennyiségeket úgy mérünk, hogy egymás mellé, vagy egymásra teszszük és összehasonlítjuk; ha ez közvetlenül nem lehetséges, közös mértéket választunk, mely mindkettőre egyaránt alkalmazható. Időbeli mennyiségeket nem tehetünk így közvetlenül egymás mellé, nem is találunk oly könnyen ily közös mértéket. Miképen mérjük azokat? Az cseményeknek két vagy több *egymástól független* sorát kell keresnünk és csak ilyen módon mérhetjük az időt.

3. The Science of History: J. M. Macdonald. Író fejtegetésének eredményét így foglalja össze: Az egésznek végeredménye az, hogy a világ történetének célja az ember és Isten közti harmoniának egy kínos processus segítségével való létrehozása, melyben a szabadság önmagával meghasonlik és önmagát legyőzi, mely szellemében azonos a Krisztus által tanított szeretettel; *a történetnek célja oly állapotnak létrehozása, melyben minden egyesnek érdeke azonos valamennyi érdekével összesen véve, és valamennyi érdeke azonos minden egyesnek érdekével.* Ily szempontból kell a történeti haladást magyarázni, és ennek kifejtése, a történet segítségével, teszi a történet tudományát illetőleg philosophiáját.

4. Space and Tuch II. (folytatás): Dr. E. Montgomery. Író tovább iparkodik bebizonyítani, hogy a téri nézetnek legegyszerűbb eleme velünk született. Író osztja a Stumpf Über den psychologischen Ursprung der Raumvorstellung című művében kifejtett nézeteket.

II. Research. On the Temperature-Sense: H. H. Donaldson. Fölötte érdekes vizsgálatokat közöl itt Donaldson. A rajzban is közölt eszköz segítségével írónak sikerült nemcsak kideríteni azt, hogy a bőrnek egyes pontjai csak hideget éreznek, mások csak meleget, hanem a balkéznek egy körülírt részéről graphic fel is tünteti, melyek azon pontok, melyek csak hideget vagy meleget éreznek.

III. Discussion. 1. Mill's Propositions and Inferences of Existence: J. H. Levy. Levy Mill azon nézete ellen harczol, hogy volnának „general propositions of existence”, annál kevésbbé lehet szó valami „inference”-ről, a létnek emez egyetemes tételeiről. 2. Is the Design-Argument scientific? H. M. Stanley. Író nézete szerint a teleologiai világnézet összhangzásba hozható a természet-tudományi vizsgálatok szellemével és a fejlődés tanával.

IV. Critical Notices. 1. J. Martineau, Types of Ethical Theory: bírálja Prof. H. Sidgwick. Martineau az erkölestannak háromféle elméletét különbözteti meg: an „Unpsychological” elméletet, az „Idio-psychological” elméletet (melyet író magáénak vall), és a „Hetero-psychological” elméletet. Midőn író saját erkölestani elméletét kifejti, a legfőbb ethikai rendszereknek történetét is közli és azokat meg is bírálja. Bíráló szerint a munkának e tekintetben sok talpraesett megjegyzése van. Martineau a motivumoknak rendszerét is adja, elemi motivumoktól emelkedve az összetett és elvont motivumokig. 3. W. Pater, Marius the Epicurean (bir.): Prof. A. Goodwin. Bölcsészeti fejtegetések elbeszélés alakjában. 4. A. Fouillée, La Liberté et le Déterminisme ismeretes művét bírálja R. Whittaker. 5. G. Glogau, Grundriss der Psychologie: (bir.) J. Sully. Bíráló szerint talpraesett egy pszichologiai kézikönyv. 6. H. Ebbinghaus, Über das Gedächtniss: (ism.) J. Jacobs.

1885. októb. 40. sz. Értekezések: I. Comparison: *James Sully*. Író azon kezdi értekezését, hogy tévesnek állítja a psychologusoknak ama törekvését, mely szerint ők a lélek minden tüneményét az associatio csupasz mechanikájából akarják magyarázni és a léleknek öntevékenységet számba nem veszik. Az összehasonlítás a léleknek akaratát tételezi fel. Az összehasonlítás a szellemnek azon munkássága, mely figyelmét az öntudat tartalmának két dolgára összpontosítja, hogy azok hasonlósági vagy különbségi viszonyát megállapítsa. Összehasonlíthatunk két érzéki észrehevést, vagy egy észrehevést egy képzetrel, vagy két képzetet. Író áttér először azon pszichologiai tüneményekre, melyek az összehasonlításhoz legközelebb állanak, azután azon föltételekre, melyek az összehasonlítást vagy elősegítik vagy akadályozzák. Ezen föltételek lehetnek vagy tárgyiak, vagy alanyiak. Ezután tárgyalatik a határozott összehasonlítás (determinate comparison) még pedig azon czélból, hogy a különbséget állapítsuk meg, vagy a hasonlóságot; végre rákerül a sor a határozatlan összehasonlításra (indeterminate comparison). Az összehasonlításnak

eme különböző processusa egyes példakkal világítatik meg. Az értekezés, mint minden, mi James Sully tollából kikerül, kitűnő psychologusra vall.

II. Space and Touch III.: Dr. E. Montgomery. Író folytatja értekezését, mely szerint a tér képzetének első eleme velünk született. Az értekezésnek további folyamában a velünk született téri képzetnek alapját szervezetünkben keresi. „Bonczani, physiologiai és pathologiai vizsgálatok mind arra vallanak, hogy a thalami optici a tapintási térképzetnek eredeti helye.“ Végre egy gnoseologiai természetű okoskodással zárja be értekezését, melyben kiemeli, milyen nagy szerepet játszik emberi eredeti szervezetünk.

III. Free-will and Compulsory Determinism.: Shadworth H. Hodgson. Az értekezés tulajdonképen párbeszéd Biatas és Philophon között, melyben ez utóbbi nézetét az akarat szabadságáról és a determinizmusról kifejti.

Research: Motor Sensations on the Skin: Prof. G. J. Hall and Dr. H. H. Donaldson. (Psychophysical Laboratory, Johns Hopkins University, Baltimore) Az érdekes közlemény oly kísérletekről szól, melyek az ember bőrén mozgó tárgyakkal tétettek. Először a vizsgálatnak tárgya a mozgásnak iránya volt. A megvizsgált egyénnek hátán vagy czombján, vagy karán egy finom tárgy mozgattatott vagy a fej felé, vagy az ellenkező irányba; az első irány „fel“-lel, a másik „le“-vel jelölgetett. Az illető szeme beköttetett, a mozgásnak kezdete tudtára adatott és meg kellett mondania „fel“-t vagy „le“-t azonnal, a mint a mozgás irányáról a meggyőződés megérlelődött benne. Az értekezés mellé csatolt táblázatos kimutatásban fel van tüntetve: az egyes személylyel hány-szor tétetett a kísérlet, hány esetben tévedt ő a mozgás irányában, milyen nemű volt a tévedés, t. i. „fel“-t mondott és a mozgás valósággal „le“- volt, vagy ellenkezőleg, és e két nemű tévedések száma közti arány. A másik táblázatban ki van tüntetve az idő, mely lefolyt, míg az illető személy a mozgás irányáról ítéletét kimondta. Egy további táblázatban a távolság látható, melyet a mozgó tárgy befutott, míg a személy ítéletét kimondta, továbbá a fentebb említett testrészeknek érzékenysége van kitüntetve táblázatban. Máskor a mozgó tárgynak súlya változtatott, vagy a bőr érzékenysége fokoztatott és újból tétettek a vizsgálatok. stb. Látjuk, hogy Amerikában is serényen foglalkoznak psychophysikai kérdésekkel.

Critical Notices: Metaphysic. In Three Books: Ontology, Cosmology Psychology. By Hermann Lotze. English Translation edited by Bernard Bosanquet. Oxford: Clarendon Press, 1884. Pp. XVI. 539. Robert Adamson bíráló fölötte kedvezően bírálja a művet, habár egyes tételei ellen kifogásai vannak. Azon bírálat szerint, melyet Alfred Sidgwick írt, sikerült munkának kell venni a másikat is, melyről a „Mind“ jelen számában szó van. A munka címe: The Logic of Definition: Explained and Applied. By William L. Davidson. London: Longman, Green et Co., 1882. P. p. XXIV. 353.

Ismertetve van még: Ethica: on the Ethics of Reason. By Scotus Novantius. London: Williams et Norgate, 1885. Pp. 1 I. Ismerteti A. Seth. — The Religious Aspect of Philosophy. A Critic of the Bases of Conduct and of Faith. By Josiah Royce. Boston: Houghton, Mifflin, 1885. Pp. XIX. 484. Ismer-

teti S. Alexander. — Végre: Grundtatsachen des Seelenlebens. Von Dr. Theodor Lipps. Bonn: Max Cohen, 1883. Pp. VIII. 709. A munka a léleknek alap-tüeményeit tárgyalja és T. Whittaker ismertetése nyomán kiváló munka lehet.

r. o.

Revue philosophique dirigés p. Th. Ribot. 1885. Augustus. H. Beaunis: Lélektani kísérlet az előidézett somnambulismus által. Kettős ez értekezés czélja: először az előidézett somnambulismus lélektani törvényeinek tanulmánya, másodszor lélektani kísérletezés próbája hypnotikus módszeren. Hogy a physiologus maga előtt működteti és látja a szervezet gépezetét a vivisectióval, ugy akarjuk működtetni és látni az értelem gépezetét a hypnotikus módszer segítségével. Mert a hypnotismus valódi módszerét alkotja a kísérleti lélektannak: azzá válik a philosophra nézve, a mivé vált a vivisectio a physiogra.

Néhány sorral bemutatjuk a somnambulistikus állapot főbb jellegét.

A fogékony egyéneknek különféle eljárással előidézhető a somnambulismus: mihelyt az illető elaludt, azonnal somnambulistikus állapotban van; a tagok abban a helyzetben maradnak, melyet nekik a hypnotizáló ad, s mozgásuk, a hypnotizáló hatása alatt, automatikus módon váltakozik. Az illető csupán hypnotizálójával van viszonyban, feltéve, hogy álma elég mély; nem hall mást, csak őt; nem engedelmeskedik másnak, csak neki. Egész szenvedőlegesen engedelmeskedik hypnotizálójának, átveszi és megvalósítja felébredtekor sugallatait. Míg alszik, teljesen emlékezetével bír mindannak, a mi vele ébrenlétében, vagy korábbi hypnotikus álmaiban történt; ha felébred, mindazt felejtí a mi az előidézett álomban vele történt.

Ez az első, a fontosabb körülmények közül, mely magára hívja figyelmünket: az emlékezet. Oly számos esetben történt megfigyelés, s eredmény tekintetében oly nagy az egybevágás, hogy szintén törvényeit lehet adni a hypnotikus emlékezetének. Ezek:

1. Az előidézett álom öntudatos állapotának (érzés, gondolat cselekvések) emléke a fölébredéskor eltűnik; azonban ez emlék felújítható sugallat útján ugy mulékonyan, mint hosszabb időre.

2. Az előidézett álom öntudatos állapotának emléke a hypnotikus álomban megújul; azonban sugallatra ezt is el lehet törölni mulékonyan vagy véglegesen.

3. Az ébrenlét valamint a természetes álom öntudatos állapotának emléke megmarad a hypnotikus álomban; de az emlék sugallatra megszűntethető és pedig ugy mulékonyan, mint véglegesen.

Mint mondók is, az esetek nagy számában, ellenmondás nélkül igazoltnak találtuk s találták a vizsgálok valamennyien a törvényként hangzó eredményeket. Ha elfogadjuk, hogy összes emlékeink létfeltételei az idegsejtekben, e sejtek csomóiban fészkelnek, s nehéz volna ezt el nem fogadni, arra kellene hát következtetnünk, hogy a sugallat által e vagy ama sejtet, e vagy ama sejtessomót lekötünk, mint ahogy leköt az ember egy izmot, vagy egy tagot.

E lekötésnek meg van aztán nem csak az emlékezetre, hanem a hypnotizált morális életére is hatása. Dr. Liébault ez úton gyógyított ki egy sörivő-pipás egyént, s ugyancsak hypnotikus uton hatott egy javíthatatlanul hanyag gyermekre, ki a sugallat következtében hosszabb időn, hónapokon át szorgalmassá lett, míg korábbi természete vissza nem tért. Ime oly példák, melyek alapján joggal remélhetni a hypnotikus gyógymód szilárdságát és elterjedését.

Vannak arra is példák, hogy a hypnotikus sugallat következtében az illetők értelmi ereje fokozódott. E tekintetben azonban még erősebb tanulmányra van szükség, hogy biztos ítéletet mondhassunk. — Valamint távol vagyunk attól, hogy általános elméletét szerkeszthetnők meg a somnambulismusnak. Nem is várható ez mindaddig, a míg az agy működése s különösebben a természetes álmok physiológiája alaposabban ösmerve nem lesznek a mostaninál.

Ch. Secrétan. Evolution et liberté, fejlődés és szabadság czimén arról ír, hogy az erkölcsi világ érdekében szükséges magunkévá tenni a fejlődést. Ezt így okolja meg.

A fejlődéstannak a természeti tünemények kimagyarázatában helye és teljes jogosultsága van. E természeti tünemények az oki összefüggés kapcsán világrendszerünk hypothetikus kódállományából e földgömbön létesült mai emberig összefüggésben állnak. Ez összefüggés magyarázásának legegyszerűbb módszere a fejlődés tan. Nem szabad azonban felejtetni az e módszert kezelő tudósok, hogy illetékességi hatása összesen a *természeti tünemények* magyarázatáig terjed.

Vagyis a fejlődés tan, valamint az igazi természettudós nem is terjeszti ki vizsgálódása körét a tények más körére, minők állam, egyház, erkölcs, az öntudat. Vagy amennyiben ezeket is vizsgálódási körébe vonná, megszűnik természettudós lenni, s lesz philosophussá. Az aztán kérdés mennyi érdemmel, mely kérdés a legtöbb ugynevezett természetphilosophus irányában joggal föltehető.

Secrétan szerint a tények e köre, melyeket egy szóval a szabadságának nevezhetünk, alapjában különbözik a determinizmus alatt álló természeti tüneményektől. Hogy mégis az emberben együtt nyilvánulnak, ez utal arra, hogy közös forrásukat a közölők hatalmasabbnak, a szabadságnak segélyével keressük. A szabadság az öntézés, s ennek fölényét be kell látnunk a determinált tények felett. Az okoskodás a menetén joggal statuált közös forrása a mindenségnek a teremtés, élén a teremtővel. Szerzőnknek egy „fiat“-ra van szüksége, ezt parancsolja vallásos érzülete: a szabadság, tehát a moralitás s a természeti tünemények összességben felfogására. Pour créer l'homme, Dieu sépare de lui quelque chose de lui même, il l'en sépare, c'est à dire qu'il l'anéantit, il le réduit au non être, à la puissance. Fordítva: „Az ember megteremtése végett isten elkülönöz magától valami magához tartozót, elkülönöztén megsemmisíti, nem levővé vagyis képességgé (potentia) teszi.“ Az ember hát így folytatja tovább — egyelőre nem levő, a lét minimuma, mert magának kell magát tennie; elkülönült istentől, hogy istennel egyesülhessen“. Ez egye-

sülési törekvés már az evolúció, a fejlődés. A fejlődés nem más mint a szabadság törekvése a megjelenésre.

Nem érezte-e Secrétan, hogy az érvelés e menetével nincs visszaszerezve az általa is, általunk is sajnálattal tapasztalt megingatottsága az erkölcsi törvénynek!

E számban ösmertette vannak a következő munkák: *L. Lévy-Brühl*. „L'idée de respansabilité. Paris, 1884. Hachette“; *E. Jouffret* „Introduction à la théorie de l'énergie. Paris 1883“; *Dr. Theod. Lipps* „Grundthatsachen des Seelenlebens, Bonn 1883“.

Septemberi füzet első cikke *Dunan*: „A külvilág metaphysikus elméletei“ czimén, a realismus czáfolását foglalja magában. Érvei, melyeket ad absurdum visz, meggyőzők; egyébként, Böhm Károly könyve óta, nálunk sem ismeretlenek. — Van azonban cikkének positiv része is: a monismus védelme, abban az irányban a mint az, az Eleataktól kezdve Platón, Plotinon át az újabbnakig fejlődött, hol Leibnitzban lelt legkifejezettebb alakra, Kant philosophiai álláspontján a noumenont tartja csupán zavarónak, a mire a könnigbergi philosophnak moráltana érdekében volt szüksége. Ettől eltekintve bátran törőlni lehetne philosophenájából e noumenon-t. „Az igazat megvallva nagy baja is e philosophenának, hogy a noumenont sem meg nem emésztheti, sem meg nem szabadulhat tőle.“ — A cikk végeredménye, mint látnivaló idealistikus. Egyetlen lét van, s ez a szellem, mely a legfelsőbb fokon abszolút szellem, a lantabb fokokon szintén a végtelenig, vagyis a semmiig az egy levőnek, a szellemnek ugyanannyi nyilvánulása.

Lafarque P. a jó és igaz eszméinek alakulását a kifejezéssel kapcsolatban keresi, úgy, a mint az az indó-germán nyelvekben létrejött. Egyébként rhapsodisticus cikk.

Chauvet Bell és Magendie állítólagos felfedezésének, az érző és mozgató idegeknek ismeretét mutatja ki Galenus könyveiben.

Ösmertette vannak: *Royce*: The religion of philosophy-ja; *Sécetan*: Le principe de la morale-je; *Lévy-Brühl*: L'idée de la respansabilité-je. — Végül értesít a Société de psychologie physiologique-ről.

Oktoberi füzet: *Ch. Féré*: „Érzés és mozgás“ czimén az erőmérő eszközésével tett tapasztalatait teszi közzé azon tétel megvilágítására, hogy a mozgás az érzés befolyása alatt keletkezik, élénkül, bágyad s hal el. Adatai a physiologia és psychologia legkülönbözőbb mezejéről vannak véve. Az értelmi erőt, a szenvedélyt és indulatot az érzékek: a látás, hallás, szaglás, ízlés a tapintás csatornái, ép s beteges állapotokban; a hypnotismus tünetményét mind megadóztatta az éles megfigyelésű író, hogy végül elmondhassa: „Ki lehet hát tapasztalati úton mutatni valamennyi cselekvésünk szükségképességét, következésképp azon tételt is, hogy az akarat nem egyéb egyéni visszahatásnál. E kimutatás nem felesleges, mert bár a psychologusok s a tudomány férfiai örömet elfogadják is a determinismust, nem kevésbbé igaz, hogy az egyéni szabadság elve uralkodik a társadalmi tudományokon. Nem haszontalanság hát physiologiai szemmeltekintés útján annak a kimutatása, hogy

a szabadság eszméje minden tudományos értéknélküli, semmi figyelmet sem érdemlő hypothesis; a mihez még azt tehetjük, hogy a faj – fejlődése tekintetéből káros következésű, amennyiben gyakori eredménye az együttes érdekek feláldozása az egyéni érdek javára.

Ugyanez a Féré mérsékeltabb volt a hypnotikus átvitelről írt, e folyóirat mult évi folyamának 316. lapján ismertetett, Binet-tel együtt írt cikkben. — Egy évvel utóbb imé elragadta tudományheve, mely előtt a társadalmi élet ténye kegyelmet nem talált.

B. Pérez La conscience et l'inconscience chez l'enfant de trois a sept ans czímen érdekes adatokat állít össze a gyermekélet nevezett fejlődési korából. Értekezését Jacotot e szavaival végezi: lassanként kell hozzászoktatni a gyermeket annak megtudására, mit tud, mit érez, mit csinál. Nem lehet, nem is szükséges előre megállapítani az öntudat, a gondolkodás felköltésének módjait sem általán a gyermekekre, sem az e célra használt nevelő- és tanítóeszközökre nézve: Elég, ha mindig állunk s minden alkalmat megragadunk érdeklődése felköltése-, s figyelmének irányzásában végtelen számú ismereteinek vagy öntudatlan szokásainak egyike vagy másikára. Nem az a lényeges, hogy minden dolgát meggondolt figyelemmel végezze, hanem hogy naponként egy bizonyos csekély számút; ez az egyedüli módja, hogy gazdag alapot nyerjen az újabbak és nehezebbek elérésére. Kivánom, hogy a kis gyermek értelmi erejének szélesbítésében maga tanulja meg az értelem természetes határainak fölismerését. Szükséges erőlködése megkönnyül, ha fáradságának felét magunkra vesszük.

Tannery P. Le Concept scientifique du continu: Zenon d'Elée et G. Cantor“ czímen a matematika philosophiájának egyik érdekes pontját világítja meg, történelmi adatok kíséretében. Ösmert dolog az Eleatak befolyása az ó-, s fontossága az újkori philosophiában. A különfeleség tagadása s az egynek alapelvül vételében fejtette ki Zéno azokat a híres érveléseket, melyeket a kartársak czáfolni nem tudnak, az utókor, köztük még Aristoteles is, vagy meg nem érteni; vagy félreérteni látszik. Kétféle a jelentősége az Eleatak tanának mai időkben; az egyik mathematikai, tudniillik az ő felfogásuk alapján történetik csupán a *folytonosság* meghatározása, melyet egy újkori, a czímben érintett G. Cantor adott, kikerülésével a tér és idő ismérveinek; másik jelentősége philosophiai, nevezetesen alapját veti meg, mindenféle dualistikus és empirikus rendszer kizárásával a modern idealismusként. — Ha pedig e kettő: mathesis és idealismus karöltve halad, úgy a philosophia ügye távolról sincs oly veszélyben, mint azt, az e kettőhöz felemelkedni nem tudó fők, elhítni szeretnék.

E füzetben ismertette vannak: *Vache rot* Le nouveau spiritualisme-a; *A. Franck* Essai de critique philosophique; *Rée P.* Die Entstehung des Gewissens *Liebmann O.* Die Klima der Theorien.

I. Vierteljahrsschrift für r. Phil. 1885 4-tes Heft. Ezen szám, melylyel a folyóirat 9-ik évfolyama be van fejezve, 3 cikket tartalmaz

Az első *Schmitz Dumonttól* (Dresden) „Der Gegensatz“ czim alatt a logikai ellentétről szól. Szerző azon irányhoz tartozik, mely a scholastikai formalismust a logikából kiküszöbölni s helyébe tartalmasabb tanrendszert állítani igyekszik, milyent egyebek közt Schuppe Vilmos adott „Erkenntnisstheoretische Logik“ neve alatt (1878). Szerzőnk ezen irányban az ellentét fogalmát akarja tisztázni. A közönséges logika az ellenmondás alatt két fogalomnak viszonyát érti, melyek egyike a másikat tagadja (A és non A). Sz. szerint ezen meghatározásban két hiba rejlik. Elszőr is a két szembeállított gondolat nem mindig fogalom; és másodsor a non A épen nem tagadása az A-nak, hanem csak más valami, mint az A. Az ellenmondás tehát így fejezhető ki: A és más valami. Ebben azon helyes ösztönszerű ismeret rejlik, hogy valamely fogalom azáltal, ha mint ilyet gondoljuk, már minden egyéb fogalomtól el van különítve.

Sz. ez alapon két alakot különböztet meg: 1. a *kizáró ellentét*, melyet két egymáshoz tartozó correlativ fogalom közt találunk. Az állítás folytán az elkülönítés is végeztetik (Setzen-unterscheiden). Ezen megkülönböztetés annyira mehet a fogalnak világában, hogy végre csak két fogalom marad, melyek ily ellentétet képeznek, a melyekhez mint 3-ik egy felső fogalom csatlakozik. Ilyenek pl.:

<i>felső fogalom :</i>	<i>alsó fogalompár :</i>
logikai alárendelés	különös — általános
gramm. elnevezése	alany — tárgy
mértékhatározmány	rész — egész
létezés	valami — semmi
irány	fide — oda
	előre — hátra stb.

A fogalompár egymás mellé rendelt s a felső fogalmat tökéletesen kitölti, harmadik mellettük lehetetlen. Jellemzésükre említi Sz., hogy *formás fogalmak* s így apriorikus kategoriák. 2. A másik alak a *teljes ellentét* (totaler Gegensatz; aufgehender Vollgegensatz). Ezt értik közönségesen az ellentét (Gegentheil) alatt s bár az előbbenitől tüzetesen különbözik, mégis összefügg vele logikailag. „Két fogalom akkor áll teljesen ellentétben, a mikor egyesítve kölcsönösen megszüntetik tartalmukat“. Ide tehát csak oly fogalmak tartoznak, melyek egy összegbe olvashatók. Próbája: $A \dashv B = O$. Ilyen fogalom több van:

1. <i>formaiak</i> :	{	előre — hátra
		pos. — neg.
		több — kevesebb
		fent — lent
2. <i>érzékiek</i> :	{	magas — mély (hang)
		világos — sötét (tény)
3. <i>érzelmi</i> ek :	{	erény — véték
		kellemes — kellemetlen.

Ezen két ellentéti fajok közül a *kizáró magába foglalja a teljes ellentétet*, bár nem áll megfordítva is. A teljes ellentétnél a fogalmak teljesen határozottan a $+$ és $-$ szerint s azért lehetséges néha egy 3-ik, mely mindenkor a kettőnek *indifferentiáját* képezi.

A teljes ellentét viszonylagos fogalmaknál (relative Begriffe) pl. sötét-világos, sokszor az érzésre apellál, a miben a közérzésnek igaza van. Ez által lehetséges, bizonyos *fokozatot, sorozatot* behozni a fogalmakba, melyek egy relativ középpontra nézve ellentétet képeznek, pl. a pótszineknel és a hangoknál, ezzel az ellenkezésnek („conträrer Gegensatz“) vélte megadhatni kellő értelmét és határozottságát.

R. Walle (Bécsben) egy hosszabb cikkben foglalkozik a képkapcsolás tanával: „*Bemerkungen zur Beschreibung u. Eintheilung der Ideenassociation*“. A képkapcsolás szerinte akkor áll elő, ha tudatunkban egy képet egy más vele rokon kép felidéz. Ezen tüneményt a cikk 3 tekintetben vizsgálja. 1. Mit jelent a „kép“ (Idee) ezen összetételben? 2. Van-e oki viszony az ingerlő (sollicitirend) és ingerelt, felidézett (sollicitirt) kép között? 3. Gyakorisága és fontossága a tüneménynek.

Az első kérdésre nézve azt mondja, hogy a kép alatt nemcsak az elemeket, hanem az összképeket, pl. vidékek képeit, továbbá vágyakat, érzelmeket, kívánságokat is kell érteniök. Tehát általában valamely tudattartalom egy más tudattartalmat felidéz. Még pedig helyesen veszi észre, hogy ezen kapcsolás a physiologiai functiók közt is létezik, de a lélektanban csak a *tudatos és tudatos* közti összefüggést véli keresendőnek.

A második kérdésre nézve Sz. azt hiszi, hogy aki az okiságot általánoságban nem tagadja (mint pl. Hume), az ezen esetben is meg fogja engedni.

A képkapcsolat gyakoriságát illetőleg Sz. azt igen nagynak találja s mellőzve más kérdések fejtegetését, csak azt az egyet akarja megmagyarázni, van-e oly visszaemlékezés, melynél a képkapcsolat nem szerepelne? A kérdést Herbarttal ellentétben, ki szabadon felszálló képzetekről szól, úgy fejt meg hogy ez esetekben is valami rokonságnak kellett lennie a felidézett s az azt megelőző kép között. „Ohne verwandte Vorstellung kommt nie eine gesunkene Vorstellung wieder empor“, a miben bizonyosan igaza van Sz.-nek, tekintve, hogy sok ilyen ötletnek nemtudatos, érzési előzménye és okozója vagyon.

A képkapcsolás fajait tekintve azokat csak a *felidézett* kép természete szerint véli megállapíthatni, mert az *ingerlő* kép sokféle képek lehet felélesztője. Ezen felidézett tudattartalom pedig kétféle módosulást mutat a szerint a mint viszonyban van az idővel vagy nincs. A ráismerés az elsőre példa, az ötletek a másodikra, minthogy azonban ezen elemek, melyekből az ötletek alakulnak, valamikor már tudatosak voltak, azért kérdést tehetünk az iránt, mennyi ideig lehetnek a képek feledve, hogy visszaidézethessenek? mire a felelet az, hogy évekig. A sollicitáló kép pedig, mint szerző tapasztalatai mutatják, *egy* napig is hat, míg a kellő képet felidézi.

Sokszor megtörténik, hogy az ingerlő képtömeg magában még nem elegendő valamely kép felélesztésére s akkor egy különben közönyös kép adja

meg az utolsó impulsust. Ezt a képet *supplementumnak* nevezi Sz. Más esetekben *egy* kép nem elegendő a felélesztésre, hanem (és ez a rendes) több kép lép fel ingerlőül. Ez esetet *Concurrenzassociationnak* talán nem szerencsés terminussal nevezi Sz. A felhozott példák világosan mutatják Sz. véleményét, melyet ezen terminusokkal összekapcsol.

Végül átmegy a kapcsolás fajaira, minél mindig csak a tudatos, mondhatnám *esetleges*, kapcsolást veszi tekintetbe a szerző. Tapasztalatilag 8 csoportot talál, a mikor ugyanis egy kép felidéz 1. olyanokat, melyek vele *egyidejűleg* voltak, 2. rája következtek, 3. szorosan mellette térben léptek fel, 4. egy nagyobb térnek részei, 5. vele az egésznek és résznek, 6. ok és okozat, 7. hasonlóság, 8. ellentét viszonyában állanak. Ezen viszonyokat Szerző lényegileg kettőre vonja össze, melyeket 1. a hasonlóság és 2. érintkezés (Contingenz) viszonyaiban állapít meg, értve az utóbbi alatt az azonos időpontban való érintkezést. Az eredmény tehát ugyanaz, a mely Bain művében (*The Senses and the Intellect*) található, ki szinte a law of similarity és a law of contiguity két törvényével véli a tömeget rendbe szedhetni. James Mill maga idején a hasonlóságot is akarta érintkezési kapcsolatból levezetni. Szerző, ezen reductiója szerint, tehát az 1—6. fajokban az érintkezést (térben és időben), a 7—8-ikban a hasonlóságot találja. Az elsőnél pedig döntő mozzanatul az azonos időpontban való érintkezést állítja fel; míg az ellentét neki a hasonlóság egy esete.

Az igen érdekes czikk, mely a lélektannak egyik legfőbb problémáját akarja megfejteni, véleményem szerint ugyanazon hibában szenved, mint minden eddigi kapcsolási tan (a herbartit kivéve), — nem ismeri a kapcsolás okát s azért felszínes schematizálásnál állapodik meg, mint pl. Bain maga.

A 3-dik czikk „*Über Anschauung u. ihre psychische Verarbeitung*“ a strassburgi B. Kerry tollából ered; minthogy azonban a tárgyat csak kezdi, bár nagyon kénytelenesen, a czikksorozat befejezése után fogjuk tüzetesen ismertetni.

— Ismertetve van Dr. *Herm. Cohen*, műve (marburgi tanár): „*Das Princip der Infinitesimal-Methode u. seine Geschichte*“, mely műre az olvasó figyelmét felhívjuk; ismerteti K. *Lasswitz* (Gothában). A füzet többi részét önismertetések (Täsche és Lipps), philos. folyóiratok szemléje s könyvszemle foglalják el.

II. Philosophische Monatshefte redig. von C. Schaarschmidt. XXI. köt. 8., 9., 10. füzet. (1885.)

Az egyik czikkben *Harpf A.* közöl „*Schopenhauer u. Goethe*“ czim alatt egy adalékot a Schopenhauer-féle philosophia fejlődésének történelméhez. E férfiufiggése Platon- és Kanttól, kiket maga „előfutárainak“ nevez, ép oly világos mint Fichte, Schelling, Hegeltől, ámbár ez utóbbiak tanait szélhámosságnak nevezi. Harpf ez alkalommal ki akarja mutatni, hogy Kanton kívül, a kivel ellenmondásba helyezkedik Schopenhauer tanának tartalma, Goethe folyt be kiváltképen a fiatal philosophusra a módszer és a főgondolat tekintetében I., Schopenhauer, maga, philosophiáját „immanens dogmatismusként“ nevezi, melynek tételei szemléleti módon lettek nyerve, nem logikai (sylogistikus) úton. Ezen tételek összhangzása magának a valóságnak összhangzása magával s ezen tételeit folyton a tapasztalat útján lehet ellenőrizni. Schopenhauer ezen belső dogmatismusa

módszer és tartalom tekintetében Goethe szellemi irányából nőtt ki. Valamint Goethe úgy Schopenhauer is a szemléleti igazságra törekvesznek; de míg Goethe a tüneménynél marad, addig Schopenh. a tüneményben, subjectiv úton, a lényegét keresi. E szemléletiségük a matematika módszere elleni ellenszenvet költötte mindkettőjükben és Schopenhauer nyíltan követeli is, hogy az Eukleidesi módszer helyett a szemléltető legyen a matematikában (kivált geometriában) használya. II. Ha a szemléletiségnél kételkedünk is a függés valóságában, a tartalmi oldalt illetőleg annál készségesebben ismerjük el az Goethetől való függést. Goethetől származik az organismusnak helyes felfogása, melyet „ideának“ nevezett (ősnövény, őállat). Ezt Goethe „szemmel“ látja, Schopenhauer, ki az ideákat átvette, szintén az objectiv szemléletet tartja alkalmasnak az idea felfogására. Goethe tana a lángelméről átsétált Schopenhauer rendszerébe. Maga az akarat, Schopenhauer ezen alapeconceptiója, található Goethenél „Bildungstrieb“ neve alatt, melyről azt mondja, hogy ez „das Höchste u. Letzte des Ausdrucks, als das anthropomorphisirte Wort des Räthsels“. Az ideák „szellemi lépcsőzete“ (Goethe) Schopenhauerénál az akarat objectivatióinak sorozata. Ezen akarat Goethénél akadályokkal küzdök s vakon cselekszik, Schopenhauerénál ezen végzetes küzdelem a pessimismus metaphysikai alapja. Göthenél a lét folytonos tevékenység, teremtés. — Schopenhauerénál a lét-akarat-tevékenység. Ezen egyezések mellett azonban Schopenhauer az objectiv létnek kulcsát az alanyban kereste, a miben Goethe nem követte. Szerző következőképen foglalja össze kutatása eredményét. „Wie Schopenhauer in seiner Erkenntnisstheorie von Kant, so ist er hinsichtlich der Forschungsmethode und der an ihrem Leitfaden gewonnenen metaphysischen Resultate vornehmlich von Goethe angeregt und es folgt aus dieser Zwiespältigkeit der Einflüsse nicht zum mindesten der fundamentale Widerspruch, der Schopenhauer'sche Weltanschauung in allen ihren Theilen durchzieht.“

Egy második cikkben *Knauer Gusztáv* ismerteti Drobitch egy újabb művét „Kant's Ding an sich u. sein Erfahrungsbegriff“, mi közben több helyen javítani igyekszik Drobitch tévedéseit. Nevezetesen vitatja, hogy Kant a Ding an sich valóságát tanította; fejtegeti: mit kell érteni a „gegeben“ szó alatt Kantnál (Knauer szerint ily aposteriori adott lények az érzékeklet és azoknak szükségképeni térformái) s végül tapasztalat fogalmát az érzéki adatok és értelmi kategóriák egységéből fejtegeti, nem épen alapos modorban.

A 8-dik füzetben ismertetett művek közül figyelmünket érdemli *Rade-stock Pál* műve „Genie u. Wahnsinn“. Breslau 1884. Ed. Trewendl. Ism. Dr E. Philippi.

A IX, X füzetben *Reinhold Geyer* (Lundban) „Darstellung und Kritik der Lotze'schen Lehre von den Localzeichen“ neve alatt ezen tannak egy kiegészítő részletét akarja közölni. E czélból először igen világosan előadja Lotze álláspontját s miután a főhiányt szerencsésen megtalálta, ennek pótlására ajánlja a maga feltevését. Lotze szerint a tér subj. felfogási forma, mely a lélek sajátos tevékenységén alapul s melyet annál fogva empiristikus úton nem lehet levezetni, sem pedig dialektikai úton kényszerűségét kimutatni (pl. Hegel v.

Herbart). Ha tehát a tér maga egészen eredeti szemlélési formája is a léleknek, — a lélektan számára positiv problemaképen mégis ott áll azon kérdés: milyen segédeszközöket használ a lélek arra, hogy ezen ideális (apriorikus) térben különböző érzékeiteit oly módon helyezhesse el (localisiren), hogy az ez úton keletkezett szemléleti kép a külső tárgynak megfelelően vagy legalább ahhoz hasonló legyen. Ezt Lotze a *helyi jegyek* (Localzeichen) hypothesisével vélte megmagyarázhatni. Ha pl. szemünkre valamely szín hat, akkor ezen főhatás (Hauptindruck) egy mellékhatással („Nebeneindruck“) kapcsolódik, a mely az öntudatot útbaigazítja, hova kell az adatokat kihelyezni s elrendelni. Ezen helyi jegyek, bármilyen legyenek physiologiai alapjuk, *lelki állapotok*, érzetek. Szükséges, hogy a főhatástól különbözzenek, mert különben egybeolvadnának s hogy köztük a pontos elhelyezés czéljából összmérhetőség legyen, melynek alapján sorrendszert (Reihensystem) képezhetnek.

A helyi jegyeket Lotze kitünő fejtegetéssel a látásnál a szem mozdulatait kísérő érzelmekben kereste, melyek nemcsak tényleg különböznek a szem különböző állása szerint, hanem lefolyásukban végtelen fokozatot is mutathatnak s így a fent említett két kivánságnak eleget tesznek.

Arra nézve, vajjon ezen jegyek tudatosak-e vagy nemtudatos alakban is használhatók, Lotze az első időben (Medicin. Psychol. 337. l.) a nemtudatos alak mellett foglalt állást, később (Metaphys. 530. l.) teljes tudatos voltukat hirdette, hivatkozva a zongorázónál is reflexmozdulatokká vált kezdetleges tudatos mozdulatokra.

Geyer ezen tanban kivált a helyi jegyeknek és a főhatásnak szükségképeni kapcsolódását találja érthetetlennek. Miért kell bizonyos adattal (*A*) kapcsolódnia az α helyi jegynek, *B*-vel β stb. E kérdésre Lotze felvilágosítást nem ad, visszahúzódva a kapcsolatok állítólagos homályosságára. Geyer az innervációban találja a megfejtést. Az által, hogy az *A* kép előállításával erősebb innervatio halad a megfelelő érzéki centrumba, a vele kapcsolt α is erősebb lesz s azért az *A* épen α -val, nem β -vel kapcsolódik rendszeren.

Véleményünk szerint nyívan a helyi jegyek tana egyáltalában nem teszi meg azt, a mit tőle várnak; de szívesen elismerjük, hogy Geyer tana szorosan csatlakozik Lotze-éhoz. Még pedig a localis jegyek azért nem teszik meg, a mit akarnak, mert bennök, ha csakugyan érzelmek, semmi térbeli vonás nincsen, s azért a kihelyezést, mint térbeli processust meg sem magyarázhatják. Átalában a kihelyezés helytelenül van felfogva, ha tudatos tevékenységnek veszik; ha pedig nemtudatos, akkor a helyi jegyek feltevése egészen fölösleges. Ezt a benyomást szerezhetheti mindenki azon fejtegetésből is, melyben Lotze a testek egyenes állását vagy a harmadik dimenziót magyarázza.

A tapintások elhelyezése ép oly kevéssé szorul helyi jegyekre. Igaz, hogy mint Lotze akarja, a bőr környezete minden tapintási adatnak sajátos színezetet ad, de ez annyiban nem vezeti a kihelyezést, hogy csak a physiologiai tudás bír e különbségre eljutni. Azt azonban szívesen megengedjük Geyer urnak, hogy a tér szemléletét semmiféle lélektani chemismus útján megérteni nem lehet.

A 2-ik czikk *Joseph v. Billericz*-től van: „Summarische Darstellung der Fundamentalsätze der K. F. E. Trahdorff'schen Philosophie, als Beitrag zur Entscheidung des Kampfes zwischen Glauben und Wissen.“ Ebben a kíváncsi olvasó megtudhatja, hogy az Isten fogalma a mi tudatunk lényeges alkatrészt képezi, mely azt emberivé teszi s az állati felé helyezi: megtudhatja, hogy ezen tudattartalmat („isten“) maga az Isten adja nekünk; megtudhatja, hogy ha valamiről beszélünk (pl. boszorkányról), akkor ez mint tárgy kell, hogy adva legyen nekünk. Minthogy pedig ezen sophisma: „a miről tudunk, az mint tárgy van adva nekünk valóságban“ a Trahdorff-fele tan veleje, — megtudhatni az egészből azt is, hogy a theologia a főfőtudomány, mely nélkül az ember csak állat marad. Ebből pedig láthatja a papistikus lólabát is az okos olvasó.

Az ismertetett könyvek közül kiemeljük: *E. Hardy*, Der Begriff der Physis in der griech. Philos. Berlin, Weidmann. 1884. I. Theil. — *Th. Ribot*: Les maladies de la volonté. — *Nahlowitzky Jos.*: Das Gefühlsleben, melyet a herbartisták annyira kidicsértek, Schuppe V. részéről igen helyesen leszállítatik értékére. A könyvszemle és irodalmi értesítő igen gazdag.

Zeitschrift für Philosophie und philosophische Kritik. Gegründet von J. H. v. Fichte und H. Ulrich, redigirt von A. Krohn und Falckenberg, Halle, M. Pfeffer (R. Stricker).

Bd. 86. Heft. 2. H. Bender: Ueber die Idealität von Raum und Zeit. Ein Beitrag zum Kapitel der „transcendentalen Aesthetik“. — A. Koch: Erkenntnisstheoretische Streifzüge mit besonderer Rücksicht auf Günther — E. Zöllner: Der schwedische Philosoph Samuel Grubbe. — Recensionen: Prof. C. Hermann: Rinovamento e Filosofia internazionale, discorso di Pietro Siciliani. — Derselbe: L'uomo ed il bruto panagonati sotto l'aspetto psicologico metafisico del Professore Angelo Simoncelli. — Derselbe: L' Aristotelismo della Scolastica nella storia della Filosofia, studi critici del Prof. Salvatore Talamo. — Derselbe: Storia e dottrina del Criticismo, cenni del Dott. Giovanni Cesea. — Derselbe: Il Teismo filosofico cristiano teoricamente e storicamente considerato con ispeciale riguardo a. S. Tommaso al Teismo italiana del secolo XIX. per Pasquale d' Ercole, Professore etc. — Derselbe: G. Vadato Papale. Darwinismo naturale e Darwinismo sociale. — Derselbe: Emanuele Kant per Carlo Cantoni Professore. — Derselbe: Le Ecclesiazuse di Aristofane e la Repubblica di Platone, polemica litteraria nel IV. secolo avanti Christo. Studio di Alessandro Chiapelli, Dottore. — Fr. v. Hausegger: Bayreuther Taschen-Kalender 1885. — J. Mainzer, Dr. Gustav Knauer: Die Reflexionsbegriffe. — Hans Heusserler, E. Last: Die realistische und die idealistische Weltanschauung entwickelt an Kant's Idealität von Raum und Zeit. — H. Jacoby, Moritz Müller: Die Fortsetzung unseres Lebens im Jenseits. — Neudecker, Delf: Ueber den Weg zum Wissen und zum Gewissheit zu gelangen. — A. Piltz, K. Hüllmann: Professor, Der Raum und seine Erfüllung. — H. Jakob, G. Maass, Pfarrer: Christliche Philosophie. — Hans Heusserler, Friedrich Róbert: Das Problem der höchsten

Wissenschaft. — Derselbe: Philosophische Vorträge. 7. Heft: Eugen Dreher, Ueber den Zusammenhang der Naturkräfte. — Derselbe, Ferd. Laban: Dialogische Belustigungen. — Derselbe, Moriz Berger: Der Materialismus im Kampfe mit dem Spiritualismus und Idealismus gemeinfasslich dargestellt. — Rabus, J. Frohschammer: Die Philosophie als Idealwissenschaft und System. — C. Hermann: La Dottrina Kantiana dell'A Priori, studio critico dell Dott. G. Cesca. — Derselbe: Terenzio Mammiani, La Filosofia delle Scuole Italiane. — Rabus, Dr. K. Uphues: Die Grundlehren der Logik. — C. Lülmann, C. F. Schindler, Ueber den Begriff des Guten und Nützlichen bei Spinoza. — Aug. Kind, Dr. J. Landsberg: Volksthümliche Philosophie. — J. Borelius, G. W. Lyng: Grundtankernes System. Christ. O. Knoblauch. — J. Walter, Dr. O. Hastinsky, Ueber die Bedeutung der praktischen Ideen Herbart's für die Allgemeine Aesthetik. H. v. Kleist, Adolf Harpf: Die Ethik des Protagoras und Deren zweifache Moralbegründung. Heft 2. (Neue Folge) — R. Euchen: Die Philosophie des Thomas von Aquino und die Kultur der Neuzeit. — E. v. Hartmann: Köstlin's Aesthetik. — Streifzüge durch die Philosophie der Gegenwart. — R. Falckenberg: Ueber die Bedeutung der Philosophiegeschichte und den Charakter des neueren Philosophie. — J. Walter: Ueber Reformsversuche der Ethik speciell Witte's Buch über die Freiheit des Willens. — Recensionen: P. Pünjer Alois, Emanuel Biedermann: Christliche Dogmatik. Zweite, erweiterte Aufl. Erster Band: Der principielle Theil. — Lasson, Philosophie und Christenthum. Eine Charakteristik der Hartmann'schen Weltanschauung für jeden Gebildeten. In fünf Briefen an K. v. Hartmann von Alfred Schüz. — J. Mainzer: Physiologie und Kantianismus, Vortrag von Johannes Rehmke. — Frege. H. Cohen: Das Princip der Infinitesimal. — Methode und seine Geschichte. — J. Witte: Präliminarien zum Versuche einer Philosophie des Gemüths. Ein Beitrag zur Erkenntnisstheorie von Ferd. Maack. — H. Jacoby: J. J. Rousseau's Religionsphilosophie, unter Benützung bisher nicht veröffentlichter Quellen von Charles Borgeaud, Dr. Phil. Genève, H. Georgs Verlag. — Hans Heusler, C. Lülmann: Ueber den Begriff amor dei intellectualis bei Spinoza. — Derselbe, Heinrich Lisko: Die Geschichtsphilosophie Schelling 1792—1809. Inaug.-Diss. — v. Kleist, Paul v. Gyryeki: Einleitende Bemerkungen zu einer Untersuchung über den Werth der Naturphilosophie des Epikur. — Neu eingegangene Schriften. — Bibliographie.

The Journal of Speculative Philosophy. Edited by Williams T. Harris. April. 1884. vol. XVIII. Nr. 2. New-York. G. S. Fullerton, Space of Four Dimensions. — S. E. Blou, Dante's „Inferno“. F. Ellingwood Abbot, The Moral Creativeness of Man. A. E. Kroeger, Fichte's Facts of Consciousness. J. Dewey, Kant and Philosophie Method. F. L. Soldan, Hegel's Introduction to the Philosophy of Religion. A. D' Orelli, Kym's „Problem of Evil“. The Editor, Dialectic Unity in Emerson's Prose. Notes and Discussions. Book Notices.

Juli Nro. 3. E. H. Rhodes, A view of the Philosophy of Descartes. Wm. M. Salter, A Popular Statement of Idealism. B. Veblen, Kant's Critique

of Judgement. F. L. *Soltan*, Hegel's Introduction to the Philosophy of Religion. S. W. *Dyde*, Bradley's Principles of Logic. *Denton J. Snider*, A Study of the Iliad. *Condé B. Pallen*, Rosmini's Innate Idea, A Priori Ideas, and Subject — Object Ideas. Notes and Discussions.

October Nro. 4. M. B. *Bonner*, The Problem, of Anthropology by L. Noiré. G. S. *Fullerton*, The Argument from Experience against Idealism. *Payton Spence*, A new Theory of General Ideas. Wm. M. *Salter*, A Popular Statement of Idealism. S. W. *Dyde*, Bradley's Principles of Logic. D. J. *Snider*, A Study of the Iliad — Book. fift. Notes and Discussions.

Januar. 1885. Vol. XIX. Nro. 1. S. W. *Dyde*, Bradley's Principles of Logic. M. J. *Block*, Platonism. and its Relation to modern Thought. *Caroline Eliot Lackland*, Henry James, the Seer. *Susan E. Blow*, Dante's Purgatorio. *Williams H. Kimball*, The Human Form systematically Outlined and Explained. G. H. *Howison*, Hume and Kant. Notes and Discussions.

La Filosofia delle scuole Italiane. Rivista bimestrale dir. da T. Mamiani Roma, Salviucci. Anno XV. Vol. XXX. disp. 3 a. L. *Ferri*, Una lezione elementare di psicologia. I fatti psichici e i fatti fisici. A. *Martinazzoli*, Di un poema filosofico del 500 dimenticato dagli Italiani. A. *Macchia*, Pensieri di filosofia. Positivismo e libertà del volere. A. *Chiapelli*, Ancora sopra Panzio di Rodi e il suo dubbio sulla autenticità del Fedone platonico. Bibliografia: I. James Mc. Cosch. II. C. Cantoni. III. A. Rurri, IV. A. Russo. V. A. Fouillée. VI. L. $\frac{1}{2}$ Milani. Notizie. Periodici di filosofia. Recenti pubblicazioni.

Anno XVI. Vol. XXXI. disp. 1 a. *Pasquale d' Ercole*, Kuno Fischer e il manoscritto inedito di Kant. L. *Ferri*, L'idea della personalità nella psicologia moderna. *Decio Cortese*, Ars Nova. T. *Mamiani*, Della pena capitale. Notizie. Bibliografia i. I. C. Cantoni. II. H. Spencer. III. A. Chiapelli IV. F. Aguglix. V. R. Federici. VI. P. Vico. VII. C. Cadorna. VIII. E. Latino. IX. Th. Ribot. X. M. Nordaut. Periodici di filosofia. Recenti pubblicazioni'.

Disp. 2 a. L. *Pietrobono*, Il fondamento psichico della vita animale secondo il Rosmini e il Darwin. *Angelo Macchia*, Alessandro Bain e la libertà del volere. Lettera VII. ad uno studente di università P. *D'Ercole*, Gli insegnamenti university della facoltà teologica. A. *Chiapelli*, Nuove osservazioni sulle attinenza fra il criticismo Kantiano e la psicologia inglese e tedesca. Bibliografia: I. M. Nordau. II. Monte Mini. Periodici di filosofia. Recenti pubblicazioni. Ai nostri associati (d. Ferri).

Disp. 3 a. L. *Ferri*, Di alcuni uffici della filosofia nelle condizioni morali del nostro tempo. P. L. *Cecchi*, Pedagogia. A proposito di una nuova legge sull' istruzione secondaria, asservazioni e studi. *Baldassare Labanca*, Storia critica delle religioni. Giudaismo e Cristianesimo. La filosofia negli Istituti Scientifici di scienze lettere ed arti. Bibliografia: I. P. Ceretti. II. F. Masci. Simone Corleo. Notizie. Recenti pubblicazioni.

Anno XVII. Vol. XXXII. disp. 1 a. F. *Masci*, Sulla natura logica delle

conoscenze matematiche Contribuzione alla teorica della conoscenza. B. *Labanca*, Storia critica delle religioni. Giudaismo e Cristianesimo. A. *Valdarini*, Il Bibliografia: I. C. Cantoni. II. F. Ogereau. III. Drucker e Tedeschi. Notizie. Recenti pubblicazioni.

LEVELEZÉS.

I. Az orosz philosophia. *Karčiew* Miklós, a szentpétervári egyetem történetbölcsészeti tanárának szerkesztőségünk egyik tagjához, f. é. jan. 27. kelettel irt leveléből érdekesnek tartjuk közölni a következő, az oroszországi philosophiai állapotokat jellemző sorokat: „Jelenben két philosophiai szemlének van, az egyik, „Vjera i Razum“, kiadja Ambroziu érsek Charkowban; a másik „Philosophki vjesztnik“, szerkeszti Kozloff tanár Kiewben. Egyéb nagy szemléink is bőven foglalkoznak philosophiával, különösen 1860 óta, s íróikat jobbára az úgynevezett positiv bölcészet (Comte A., Spencer H., Darwin) lelkesíti. Átalában véve az orosz philosophálás három főbb irányban lel kifejezésre. Az első vallásos-mystikus irány, képviselője Lolowieff Wladimir; a második metaphysikus irány, képviselője Kozloff s a harmadik positiv, tudományos irány, ebben irnak Troitzky, Moszkvában, Grot, Odessában.

Egy másik, az előbbinél terjedelmesebb levél nyomán, melyet *Grot* Miklós ur, odessai egyetemi rendes philosophiai tanártól vettünk, a következőkben jellemezhetjük az orosz philosophálás megindulását, küzdelmeit és reményeit.

Társadalmunk II. Katalin uralkodása óta rokonszenvet tanúsított a nyugot különböző philosophiai rendszerei iránt. Voltaire, Rousseau és az encyklopaedisták voltak különösebb hatással. Ezt a német philosophia befolyása váltotta föl, kivált az idealistáké, köztük Schelling és Hegeléi, mely rendszereket egyes tanárok *Butler* Moszkvában, *Schad* Charkowban ismertettek meg az orosz közönséggel. A slavophil iskola, valamint ellenfele a nyugoti iskola Fichte, Schelling, Hegel befolyása alatt képezték ki politikai szereplésöket: Khomiakoff, Samarine, s az Aksakoffok egyfelől; Granoffsky, Kaveline másfelől, historikus és politikus írók voltak a Németországból jött philosophiai eszmék leg-ösmertebb terjesztői. Egyébként pedig a német idealisták jogi, vallásos, és történelmi formulái érdeklék főleg őket. Aztán néhány tanár következik, mint Jurkelig Moszkvában, Gogoczki, Kiewben: szerzője az első és egyetlen orosz philosophiai szótárnak, a kik szintén a német philosophia befolyása alatt fejlődtek ki, azonban tanári működésüket csak 1863 után kezdhették meg. A theologiai iskolák és akademiákon 1848 után is megvolt engedve a philosophia előadása, a hol is Herbart és Beneke nyertek a philosophia iránt érdeklődők közt nagyobb befolyást. Arra következett 1860 után Büchner, Vogt és Moleschott materialisti-